

Zbyszko Chojnicki (Poznań)

PODSTAWOWE PROBLEMY POLSKIEJ GEOGRAFII
SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ

KEY PROBLEMS OF POLISH SOCIO-ECONOMICAL GEOGRAPHY

Zarys treści. Artykuł zawiera omówienie wkładu badawczego geografii społeczno-ekonomicznej w rozwój i przebudowę struktury przestrzennej kraju. Obejmuje on zagadnienia dotyczące analizy stanu i zmian dokonujących się w przestrzeni społeczno-ekonomicznej kraju i jej strukturze w wyniku kształtujących je procesów, głównie uprzemysłowienia i urbanizacji oraz wynikających z nich wniosków prognostycznych i planistycznych.

Celem artykułu jest przedstawienie ważniejszych merytorycznie problemów badawczych polskiej geografii społeczno-ekonomicznej stanowiących wkład w rozwój i przebudowę struktury przestrzennej kraju. Zdecydowałem się na przedstawienie tych zagadnień w odniesieniu do całego kraju, gdyż przekraczają one układ regionalny, nie zamykają się w nim. Badania geograficzno-ekonomiczne dotyczą własności i procesów zachodzących w całym układzie społeczno-gospodarczym kraju stanowiącym podstawowy i swoisty system geograficzny, polityczny, gospodarczy i społeczny. Sądzę, że mimo naszych dążeń do nadania badaniom geograficzno-ekonomicznym walorów maksymalnie ogólnych, nie zawierających ograniczeń czasowo-przestrzennych, odnoszą się one do pewnych systemów geograficzno-gospodarczych jakim jest właśnie nasz kraj.

Przez podstawowe problemy badawcze rozumiem te naczelné pytania poznawcze, na które badania udzieliły lub mogą udzielić odpowiedzi w postaci uzasadnionych naukowo wyników. Nie chodzi mi więc o to, co się bada, czyli ujęcie przedmiotowe (np. rozmieszczenie przemysłu), lub jak się bada, czyli ujęcie metodologiczne (np. za pomocą jakich procedur badawczych uzyskuje się wyniki i jaką mają one strukturę logiczną). Oczywiście, między metodami i problemami istnieje dialektyczny

związek polegający na tym, że postęp przy rozwiązywaniu problemów polega na stosowaniu nowych metod, co z kolei pozwala na przeformułowanie i stawianie nowych problemów [Chojnicki, 1973].

Problemy geograficzno-ekonomiczne ulegają zmianie. Zaryzykuję tezę, że patrząc na nie z perspektywy okresu powojennego, który stanowi nową fazę rozwoju Polski jako systemu społeczno-gospodarczego i politycznego, ewoluują one od identyfikacji obecnego układu poprzez interpretację, tj. wyjaśnianie jego uwarunkowań i zmienności do przewidywania jego rozwoju i kształtowania jego przyszłości [Dziewoński, 1971]. Ewolucja ta jest zarazem procesem przemiany metodologicznej, w którym przechodzi się od fazy opisu, przez wyjaśnienie, do prognozowania i sterowania badanym układem. Jest to również proces coraz głębszego zaangażowania się geografii w przebudowę kraju, którego szybki rozwój spowodował potrzebę rozwiązania szeregu zagadnień, jakie wyłoniły się w toku przestrzennego zagospodarowania kraju. Zagadnienie to stało się hasłem wywoławczym dla działalności naukowej, dotyczącej problematyki związanej z planowaniem przestrzennym w ujęciu regionalnym i krajowym, i znalazło swój instytucjonalny wyraz w utworzeniu Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN o międzydiscyplinarnym charakterze, ale z czołową rolą geografów w jego kierowaniu i prowadzeniu prac badawczych. Stało się też elementem przewodnim szerokiego programu badań w postaci problemu węzłowego „Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju” w latach 1971-1975 kontynuowanego obecnie jako problem międzyrestortowy, w którym geografowie pełnią rolę inicjatorską i organizacyjną [Dziewoński, 1974; Dziewoński, Malisz, 1978].

Rozwój tej działalności wymagał przebudowy aparatu pojęciowego i teoretycznego, a więc rozwinięcia pewnych pojęć i wstępnych hipotez, które mogły służyć jako „rusztowanie myślowe” dla ukierunkowania prac badawczych. Należały do nich m. in. pojęcie struktury przestrzennej, procesu przestrzennego, przestrzeni społeczno-ekonomicznej systemu przestrzennego i szereg innych. Wywarły one niewątpliwie poważny wpływ na myślenie i prace geografów.

Spróbujmy teraz przedstawić zasadnicze problemy, jakie rozwiązują geografowie ekonomiczni w zakresie rozwoju gospodarki przestrzennej i przestrzennego zagospodarowania kraju. Pod pojęciem gospodarki przestrzennej rozumie się zwykle zbiór działań podejmowanych dla realizacji określonej polityki przestrzennej. Zagospodarowanie przestrzenne jest natomiast określonym stanem zainteresowania i użytkowania terenu jako wyniku realizacji danej polityki przestrzennej [Malisz, 1976; Kukliński, 1977]. Problemy te nie pojawiły się od razu w postaci gotowej i ulegały

ewolucji i przeformułowaniu w toku analiz i prac badawczych, przy czym trudno nieraz ustalić ich autorstwo.

Problemy te były i są mocno związane z polityką i planowaniem gospodarki przestrzennej na różnych ich etapach, tj. 1) analizowania istniejącego stanu zagospodarowania oraz ustalania warunków i czynników jego zmian, 2) prognozowania układów przestrzennych, 3) ustalania celów i krystalizacji programów rozwoju zagospodarowania przestrzennego oraz 4) budowy przestrzennych wariantów rozwiązania i ich weryfikację [Malisz 1977].

Nie analizując bliżej wkładu badawczego geografii do poszczególnych etapów planowania przestrzennego należy jednak zauważyć, że wkład ten rozstrzyga spór, jaki toczył się o charakter badawczy geografii społeczno-ekonomicznej, świadcząc o tym, iż jest ona dyscypliną, która pełni istotne funkcje praktyczne w sferze kształtowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej.

Rozpatrując problematykę badań geograficzno-ekonomicznych, dotyczącą Polski, z punktu widzenia typu metodologicznego tych badań w procesie poznawczym rozpatrywanych ewolucyjnie, należy przedstawić zagadnienia dotyczące analizy i oceny stanu i zmian dokonywających się w przestrzeni społeczno-ekonomicznej kraju i jej strukturze w wyniku kształtujących je procesów, głównie uprzemysłowienia i urbanizacji, oraz wynikające z nich wnioski prognostyczne oraz planistyczne.

W przeciwieństwie do tradycyjnego podejścia, które ograniczało się do opisu statystycznego (tzn. zestawień tablic statystycznych i kartogramów opatrzonych komentarzem, który z reguły czytelnik sam potrafiłby sobie dopowiedzieć) oraz regionalnego, rozwinięto we współczesnych badaniach szereg analiz opartych na nowych koncepcjach pojęciowych oraz modelach opisowych i normatywnych [Chojnicki, 1973].

Najważniejszym zagadnieniem stało się najpierw uchwycenie zmian, jakie dokonały się w strukturze przestrzennej kraju pod wpływem intensywnego uprzemysłowienia. Zasadnicza rola w tworzeniu dochodu narodowego (ponad 62% wraz z budownictwem) sprawia, że jest on głównym stymulatorem gospodarczego rozwoju regionów.

Badania struktury przestrzennej przemysłu, tj. analizy zjawisk i procesów rozmieszczenia działalności przemysłowej poprzez określenie typologii przemysłowej regionów i ich zmian, dostarczyły istotnych przesłanek do stwierdzenia, w jakim stopniu właściwe dla produkcji przemysłowej dążenie do koncentracji zostało przewyżnione przez politykę przestrzenną zmierzającą do wyrównania dysproporcji w rozwoju regionów. W wyniku badań stwierdzić można, że w latach 1950-1970 nastąpiło pewne wyrównywanie dysproporcji (udział woj. katowickiego w produkcji globalnej zmniejszył się blisko dwukrotnie). Jednak rozpiętości

między województwami były ciągle jeszcze bardzo znaczne [Malisz, 1974].

Polityka uprzemysłowienia regionów słabiej rozwiniętych natrafiała jednak na trudności wynikające głównie z niższej efektywności na skutek budowy kosztownej infrastruktury oraz słabszej wydajności pracy. Na tle tych sprzeczności powstał problem, w jakim stopniu jest społecznie wskazane dążenie do wyrównywania poziomu uprzemysłowienia kraju.

Z dotychczasowych wyników badań można wywnioskować, że istnieje szereg czynników geograficznych i ekonomicznych uzasadniających słusność przesunięcia potencjału przemysłowego na ziemie wschodnie i północne. Wśród czynników tych można wskazać na możliwości dotyczące gospodarki wodnej (nie wykorzystane rezerwy wodne) oraz na odkrycia geologiczne złóż węgla na Lubelszczyźnie i rud żelaza w Suwalskiem.

Istnieją jednak także i przeciwwskazania do wyrównywania rozmieszczenia przemysłu, dyktowane takimi względami, jak walory krajobrazowe i klimatyczne, w takich regionach, jak olsztyńskie i koszalińskie, aby zachować je dla turystyki i wypoczynku.

Badania te nie ograniczały się oczywiście tylko do analizy struktury przestrzennej przemysłu, ale objęły również strukturę przestrzenną rolnictwa i leśnictwa, transportu i łączności lub szerszej infrastruktury technicznej (energetyki i gospodarki wodnej) oraz infrastruktury społecznej (budownictwa mieszkaniowego, urządzeń komunalnych, sieci służby zdrowia, oświaty i szkolnictwa wyższego, opieki społecznej, kultury, handlu, gastronomii i wypoczynku oraz turystyki) [Dziwoński, Malisz, 1978]. Zwłaszcza ważne znaczenie mają tu wyniki badań dotyczących przestrzennej struktury oraz organizacji gospodarki rolnej, których przewodnim elementem stała się koncepcja dynamicznie ujętych typów gospodarki rolnej, a nie tylko wyłącznie produkcji rolnej. Koncepcja ta umożliwiła opracowanie prognozy rozmieszczenia upraw rolnych [Kostrowicki i in., 1973].

Nie sposób choćby szkiecowo zreferować tę problematykę. Należy jednak dodać, że z wszystkich tych równoległe prowadzonych badań wynikają dla przekształcania struktury przestrzennej kraju ważne przesłanki, które są niestety niejednokrotnie przeciwstawne. Stąd też powstał problem syntetycznego odwzorowania określonego stanu zagospodarowania kraju w kategorii przestrzeni społeczno-ekonomicznej.

Pojęcie przestrzeni społeczno-ekonomicznej wyraża przestrzenne ujęcie zbiorów zjawisk społeczno-gospodarczych zachodzących na pewnym obszarze, przy czym chodzi tu o badanie takich zjawisk, które odgrywają istotną rolę w kształtowaniu przestrzennego systemu społeczno-ekonomicznego. Tak pojmowana przestrzeń pozwala zrekonstruować

stan przestrzennego systemu społeczno-ekonomicznego, uwarunkowanego przez rządzące nim procesy rozwojowe [Chojnicki, 1974].

Badania te były prowadzone na dwóch poziomach: pierwszy objął charakterystykę struktury przestrzennej i jej zmian czasowych czterech głównych elementów, a mianowicie: 1) dochodu narodowego, 2) majątku trwałego, 3) zasobów siły roboczej i zatrudnienia, 4) spożycia i warunków bytowych ludności. Drugi poziom objął próbę uchwycenia własności zintegrowanej przestrzeni przez identyfikację jej ukrytej struktury, głównie za pomocą tzw. analizy czynnikowej, która pozwala wyodrębnić, nawet na podstawie bardzo bogatego zbioru własności, czynniki reprezentujące istotne układy przestrzenne struktury regionalnej.

Z badań pierwszego poziomu przestrzeni społeczno-ekonomicznej najciekawsze wyniki dały badania dochodu narodowego na jednego mieszkańca jako syntetycznego wskaźnika struktury społeczno-gospodarczej kraju. Odchylenia tego wskaźnika w regionach od średniej krajowej w kolejnych przekrojach czasu są interpretowane jako miara skuteczności polityki zmierzającej do ograniczenia zjawiska nadmiernej koncentracji. Zwraca się jednak uwagę, że większe znaczenie niż dochód ludności ma poziom życia ludności w poszczególnych regionach, o których decyduje wielkość spożycia i zespół warunków, w jakich żyje ludność.

W badaniach drugiego, zintegrowanego poziomu przestrzeni społeczno-ekonomicznej dotychczasowe wyniki dały obraz zróżnicowania zagospodarowania przestrzennego w formie podziału kraju na strefy charakteryzujące się różnym nasileniem procesów gospodarczych i społecznych, a w szczególności tempem uprzemysłowienia i rozwoju gospodarczego oraz urbanizacji [Chojnicki, Czyż, Parysek, Ratajczak, 1978].

Szczególnie obiecujące wydają się zapoczątkowane badania dotyczące relacji między właściwościami przestrzeni fizycznogeograficznej, tj. środowiska geograficznego, a przestrzeni społeczno-ekonomicznej, tj. systemu społeczno-ekonomicznego, ze względu na możliwość przeprowadzenia oceny racjonalności wykorzystania przestrzeni fizycznej przez gospodarkę narodową. Dotychczasowe wyniki pozwalają stwierdzić, że następuje wzrost integracji przestrzeni społeczno-ekonomicznej i środowiska, co uzasadnia tezę o przystosowywaniu się układu społeczno-gospodarczego Polski do warunków naturalnych. Dalszy wysiłek badaczy musi zmierzać do określenia związku między priorytetem różnych funkcji produkcyjnych i usługowych w poszczególnych regionach, stosownie do występujących w nich zasobów, a wzajemnym bilansowaniem się tych możliwości w skali kraju.

Badaniu zmian zachodzących w strukturze przestrzennej kraju pod wpływem uprzemysłowienia były i są równorzędne badania dotyczące przekształceń sieci osadniczej w wyniku urbanizacji.

Procesy uprzemysłowienia i urbanizacji, chociaż równoległe, wykazują częściowo odmienną strukturę przestrzenną tych procesów, z których pierwszy ma głównie charakter gospodarczy, a drugi — społeczny.

Sieć osadnicza jest kluczowym elementem struktury przestrzennej kraju i trwałym składnikiem zagospodarowania przestrzennego, w którym wyraża się zarówno rozmieszczenie ludności, jak i efektywność społeczna i gospodarcza człowieka. Rozmieszczenie osadnictwa jest z jednej strony wypadkową warunków środowiska i procesów rozwoju gospodarczego, w tym funkcji przemysłowych i usługowych oraz transportowych, a z drugiej — infrastruktury, narzucającej istotne ograniczenia na dalszy rozwój układów przestrzennych. Stąd też problematyka sieci osadniczej, stanowiąca tradycyjnie już przedmiot zainteresowania geografów, wysunęła się znowu na pierwszy plan i osiągnęła poważne sukcesy badawcze.

Badania prowadzone w latach sześćdziesiątych dotyczyły przede wszystkim trzech zagadnień: 1) procesu koncentracji wyrażającego się w stosunkowo szybkim wzroście dużych miast oraz stagnacji zaludnienia miast małych, co budziło poważne obawy i stało się podstawą tzw. polityki deaglomeracyjnej z jednej strony, a nadmiernego rozproszenia osadnictwa wiejskiego z drugiej strony; 2) zmian struktury funkcjonalnej miast na podstawie teorii bazy ekonomicznej, która główny czynnik rozwoju miasta upatruje w tej części produkcji i usług, jakie pełni miasto na potrzeby zewnętrzne, w tym głównie funkcje wyspecjalizowane. Wraz z teorią progów wywarła ona istotny wpływ na problematykę planowania. Tę ostatnią zresztą nadużywano niekiedy w planowaniu miejscowym dla ograniczenia wielkości miast; 3) migracji jako wskaźnika kierunku przesunięć przestrzennych ludności i czynnika zmiany jego składu demograficznego. Badania te wykazują, że słuszniejsza od dotychczasowych tendencji zbliżania przemysłu do ludności regionów jest polityka przesuwania do różnego rodzaju ośrodków wzrostu. Jednocześnie badania migracji dziennych, tj. dojazdów do pracy, pogłębiły poznanie współzależności zachodzących w obrębie poszczególnych regionów, a zwłaszcza powiązań zachodzących między węzłami regionu (aglomeracji) a obszarami peryferyjnymi.

Na gruncie tych badań ujawniło się, że traktowanie sieci osadniczej jako zbioru izolowanych elementów nie pozwala w pełni uchwycić współzależności jednostek osadniczych oraz ich sprzężeń z układem zewnętrznym. Wymaga więc ujmowania go jako zintegrowanego systemu osadniczego. Nawiasem mówiąc, koncepcja ta pozwala na komplementarne ujęcie różnych dotychczasowych teorii osadnictwa: ośrodków centralnych, bazy ekonomicznej itp. [Dziewoński i in., 1976].

System osadniczy w tym ujęciu dzieli się na trzy główne podsystemy: wielkich aglomeracji miejsko-przemysłowych, ośrodków wzrostu o charakterze regionalnym oraz układu osadnictwa wiejskiego wraz z siecią małych miast.

Szczególnie płodna poznawczo i praktycznie okazała się koncepcja aglomeracji miejsko-przemysłowych (lub miejskich) jako głównych ogniw systemu osadniczego obejmujących ponad 40% ludności kraju, ponad 65% przemysłu i 90% usług wyższego rzędu [Leszczycki, 1971]. Występowanie aglomeracji należy uznać za zasadniczą prawidłowość współczesnych procesów urbanizacji. Badania aglomeracji stanowią podstawę kierowania ich rozwojem. Kierowanie to wymaga hamowania wzrostu aglomeracji, gdy natrafia on na wyraźne ograniczenia progowe (np. brak wody); może też polegać na ustaleniu właściwych proporcji między aglomeracjami i wzmacnianiu rozwoju potencjalnych aglomeracji, gdy to jest uzasadnione ich rolą przemysłową i usługową [Malisz, 1974].

Badania drugiego podsystemu osadniczego, obejmującego ośrodki miejskie o znaczeniu regionalnym, odegrały ważną rolę w dyskusji dotyczącej polityki deaglomeracyjnej, gdyż wykazały konieczność ograniczenia nadmiernej ilości takich ośrodków. Stąd też w projekcie perspektywnym zagospodarowania przestrzennego kraju przyjęto za podstawę policentryczny system sieci osadniczej oparty na wykorzystaniu koordynacji umiarkowanej i kontrolowanej koncentracji.

Podsystem lokalnych zespołów osadniczych obejmuje około 500 małych miast (w tym w dużej części byłych miast powiatowych) i około 45 tys. ośrodków wiejskich.

Niektórzy badacze uważają, że tak ujęte podsystemy zastępują nieadekwatny już podział na miasta i wsie i eliminują pojęcie osiedli jako izolowanych jednostek osadniczych.

Badania te odegrały poważną rolę w formułowaniu programu rozwoju przestrzennego kraju i budowie prognoz, opierających się na koncepcjach rozwoju aglomeracji miejsko-przemysłowych [Leszczycki, Eberhardt, Heřman, 1971], systemu regionów miejskich [Dziewoński, 1971], układu pasmowo-węzłowego [Malisz, Zaremba, 1971]. Pozwoliło to na skrytalizowanie syntezy przy opracowaniu projektu planu przestrzennego zagospodarowania kraju do 1990 r., która uwzględnia zarówno rolę aglomeracji miejskich i największych miast jako ośrodków życia politycznego, kulturalnego, społecznego i gospodarczego powiązanych w kształtowaniu struktury przestrzeni społeczno-gospodarczej z infrastrukturą techniczną, jak i polaryzację tej przestrzeni na obszary ekstensywnego i intensywnego gospodarowania. Te ostatnie są rozmieszczone wzdłuż głównych biegnących równoległe linii komunikacyjnych, two-

rząc pasma skupiające osadnictwo przemysłowe oraz obszary intensywnej gospodarki rolnej.

Ścisłe związany z zagadnieniem struktury osadniczej jest problem regionalnego (terytorialnego) podziału kraju. Problematyka regionalizacji pełni dwojaką rolę we współczesnych badaniach geograficznych: 1) delimitacji jednorodnych układów przestrzennych w postaci regionów jednolitych i węzłowych; 2) studiów dotyczących delimitacji i testowania istniejącego podziału administracyjnego. Nie wchodząc w pierwszą problematykę, która właściwie dotyczy stosowania metody regionalizacji geograficznej przydatnej dla bardzo różnych celów w badaniach przestrzennych, chciałbym zwrócić uwagę na drugie zagadnienie, tj. podziału administracyjnego kraju. Ostatnia reforma podziału administracyjnego przesądziła wprawdzie o dwuszczeblowości (województwo, gmina) i liczebności województw, pozostawiła jednak szerokie pole 1) do analizy obecnie dostrzegalnych niedomagań istniejącego podziału, zwłaszcza na szczeblu gminy, związanych z ich ilością i korektą granic, 2) do badań odnoszących się do odleglejszego horyzontu czasowego, a dotyczących roli nowych regionów administracyjnych w systemie kraju oraz przekształcenia ich w spójne i funkcjonalne jednostki przestrzenne. Powstało też zagadnienie jednostek wyższego rzędu, tj. makroregionów ponadwojewódzkich, którym przypisuje się pewne funkcje organizacyjno-planistyczne i które mogą stanowić jednostki analizy przestrzennej.

Ostatnim problemem, na który chciałbym zwrócić uwagę, jest zagadnienie racjonalnego wykorzystania i ochrony środowiska jako tego elementu, który nabiera coraz większej wagi w kierowaniu gospodarką przestrzenną i kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego kraju [Leszczycki, 1974]. Być może należałoby silniej podkreślić fakt, że wszelki proces zagospodarowania przestrzennego, a więc tworzenia i lokalizacji, jest procesem kształtowania środowiska i powinien się liczyć z wszelkimi konsekwencjami, jakie płyną z tej działalności.

Problem ten — stanowiący wspólne ogniwo geografii fizycznej i ekonomicznej, czyli po prostu geografii w jej najbardziej pożądanym kształcie kompleksowym — stanowi ciągle jeszcze bardziej program aniżeli problem badawczy. Badania te napotykają poważne trudności natury teoretycznej i metodologicznej, których pokonanie nie jest łatwe, gdyż wymaga przełamania barier specjalizacyjnych i poważnego wysiłku w kierunku zintegrowania koncepcji i metod. Tymczasem wysiłki badawcze nie były skoordynowane, a środki niedostateczne. Dotychczasowe badania szły przede wszystkim w kierunku rejestracji negatywnych faktów związanych z degradacją środowiska oraz jego oceną. Potrzebna jest natomiast wiedza pozytywna w tym sensie, że pozwoliłaby ona na prawidłowe, ale zarazem efektywne gospodarowanie przestrzenią geograficz-

ną i dostarczyłaby kryteriów rozstrzygnięcia dylematów, jakie nasuwa praktyka lokalizacyjna.

Uwzględniając możliwości badawcze geografii, konieczne jest rozszerzenie badań na mechanizmy przemian zachodzących w środowisku i ich konsekwencji w sferze poziomu życia człowieka, które uwzględniłyby przede wszystkim sprzężenia i związki przestrzenne, zwłaszcza w mikro-skali.

Na zakończenie należy podkreślić, że tak pojmowany problem badania środowiska najpełniej realizuje postulat zaangażowania geografii w rozwiązywanie jednego z najważniejszych poznawczo problemów współczesności, a zarazem mającego zasadnicze znaczenie dla prawidłowego rozwoju społeczno-ekonomicznego naszego kraju.

Udział badawczy geografii w realizacji tego zadania, jak i wielu innych, odsłania przed nią dalsze nowe możliwości w dziele przebudowy naszego kraju.

PIŚMIENNICTWO

- Chojnicki, Z., 1973, *Założenia i perspektywy rozwoju geografii ekonomicznej*, Prz. Geogr., t. 45, z. 1 s. 3-27.
- Chojnicki, Z., 1974, *Przestrzeń społeczno-ekonomiczna Polski*, PAN KPZK, Biuletyn 84, 17-24.
- Chojnicki, Z., Czyż, T., Parysek, J., Ratajczak, W., 1978, *Badania przestrzennej struktury społeczno-ekonomicznej Polski metodami czynnikowymi*, PAN, Oddz. w Poznaniu, ser. Geografia, 2.
- Dziewoński, K., 1971, *Hipoteza przekształceń sieci osadniczej w Polsce do roku 2000*, [w:] Polska 2000, 2, 96-107.
- Dziewoński, K., 1974, *Badania geograficzne dla potrzeb planowania przestrzennego*, Prz. Geogr., t. 46 z. 4, s. 577-597.
- Dziewoński, K., 1977, *Polska jako pojęcie geograficzne*, Prz. Geogr., t. 49 z. 2, s. 307-318.
- Dziewoński, K., Gawryszewski, A., Iwanicka-Lyra, E., Jelonek, A., Jerczyński, M., Węclawowicz, G., Żurkowska, A., 1976, *Rozmieszczenie i migracje ludności a system osadniczy Polski Ludowej*, PAN IGiPZ, Prace Geograficzne nr 117.
- Dziewoński, K., Malisz, B., 1978, *Przekształcenia przestrzenno-gospodarczej struktury kraju*, PAN KPZK, Studia 68.
- Kostrowicki, J. i in., 1973, *Próba zarysowania przemian w strukturze przestrzennej rolnictwa Polski w latach 1960-1970 oraz hipoteza dalszych przemian w latach 1970-1990* [Materiał powielany w PAN IGiPZ], Warszawa.
- Kukliński, A., 1977, *Problemy gospodarki przestrzennej*, Prz. Geogr., t. 49 z. 2, s. 333-341.
- Leszczycki, S., 1974, *Problemy ochrony środowiska człowieka*, PAN IGiPZ, Prace Geograficzne nr 108.
- Leszczycki, S., Eberhardt, P., Heřman, S., 1971, *Agglomeracje miejsko-przemysłowe w Polsce 1966-2000*, PAN KPZK, Biuletyn 67.

- Malisz, B., 1974, *Problematyka przestrzennego zagospodarowania kraju*, PWN, Warszawa.
- Malisz, B., 1976, *Przyszły kształt Polski*, PWN, Warszawa.
- Malisz, B., 1977, *Rola badań geograficznych w planowaniu przestrzennym*, Pr. Geogr., t. 49, z. 2, s. 319-331.
- Malisz, B., Zaremba, P., 1971, *Prognoza rozwoju sieci osadniczej w Polsce w roku 2000*, [w:] *Rozwój społeczny Polski w pracach prognostycznych*, Warszawa.

Summary

The article presents basic research problems of Polish socio-economical geography which contribute to the development and remodelling of the spatial structure of Poland.

These problems, in the present stage of development of the country, evolve from the identification of the system's present state, through the interpretation of its conditioning and variability, to anticipation of its further development and the shaping of its future. Simultaneously, this evolution denotes a course of changes in the methodology of geographical research, which means, passing from description, through explanation, to forecasting and system control. It also leads to the greater involvement of Polish geography in the remodelling of the country. Poland's fast development brings about the need to solve a number of planning problems on a regional and national scale.

These questions include the analysis of the state as well of, as changes occurring in, the country's socio-economical sphere and its structure, due to processes responsible for their shape, chiefly industrialization and town development, and predictions based on them regarding urban-industrial agglomerations and settlement system development and planning studies. The above problems are strongly tied to questions of the territorial division of the country as well as the rational use and protection of the natural environment which are both significant parts of the spatial economy and traditional subjects of geographical research.

Prof. dr Zbyszko Chojnicki
Instytut Geografii
ul. Fredry 10
61-701 Poznań